

Бойченко К. С.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бізнес-економіки та підприємництва
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»*

Boichenko Kateryna

*Ph.D., Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Business Economics and Entrepreneurship
Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman*

РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВ ЛЕГКОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ІНТЕГРОВАНОСТІ

Анотація. Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку підприємств легкої промисловості України в контексті інтегрованості. Встановлено, що в Україні залишилась невелика кількість текстильних компаній. Виробництво тканин протягом останніх років зазнало значних коливань. При цьому українське виробництво одягу та взуття має потенціал до розширення за умови інтегрованості внутрішнього бізнес-потенціалу. Сформовано експрес-варіант SWOT-аналізу розвитку легкої промисловості України. Виокремлено орієнтири інтегрованості підприємств у контексті залучення постачальників тканин поза територією України для вітчизняних компаній. Запропоновано критерії ефективності функціонування інтегрованого промислового комплексу легкої промисловості. Визначено три рівні інтегрованості розвитку підприємств.

Ключові слова: інтегрований розвиток, легка промисловість, виробництво, критерії ефективності, постачання, експорт, імпорт.

Вступ та постановка проблеми. Глобалізація виробничих бізнес-процесів і розвитку підприємств формує нові вимоги до ведення підприємницької діяльності, стратегічного управління галузями та промислової політики загалом. Підвищення ефективності функціонування легкої промисловості передбачає створення інтегрованих структур. У зв'язку з цим особливий інтерес викликає вивчення процесів інтегрованості у сферах виробництва продукції легкої промисловості та формування комплексного підходу до її розвитку в майбутньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Під час аналізу ролі та стану легкої промисловості низка вчених висловлювала різні точки зору щодо вдосконалення її діяльності. Проблеми розвитку підприємств легкої промисловості та підвищення економічного потенціалу досліджували такі науковці, як Г. де Олівейра Нето, Дж. Коррея, П. Сільва, А. де Олівейра Санчес, В. Лукато [1, с. 1518], П. Діксит, Р. Лал [2, с. 205], О. Балусьва, А. Лісютін [3, с. 315], Н. Олійник, С. Макаренко, А. Нічипорук [4, с. 78].

Дослідження Г. Мадрахімової [5, с. 2041] спрямоване на стимулювання збільшення обсягів продукції, яка може відповідати конкурентним, міжнародним стандартам, а також на досягнення цільового стратегічного прогнозу для легкої промисловості.

На думку таких учених, як А. Дезор, С. Нарула [6, с. 1457], М. Сакамото, Т. Ахмед, С. Бегум, Х. Хук [7, с. 1951], Г. Ваяс-Ортега, А. Ларзабаль-Фернандес, М. Рівера, А. Перез, А. Гонсалес [8, с. 9293], механізм управління розвитком легкої промисловості має вдосконалюватись на основі формування сучасної структури корпоративного управління, розвитку механізмів внутрішнього й зовнішнього контролю, внутрішніх документів.

Група авторів (Р. Ягін [9, с. 106220], М. Джуят, Н. Нагаві, Ф. Мубарак [10, с. 326], О. Берестецька [11, с. 83]) пов'язує ефективність розвитку підприємств легкої промисловості з інтегруванням ланцюгів постачання.

Дж. Сю, Б. Ван [12, с. 2354], В. Федорак [13, с. 231] у своїх дослідженнях пов'язують ефективність функціонування легкої промисловості з інтелектуальним капіталом та модифікованою доданою вартістю.

З урахуванням різноспрямованості сучасних досліджень розвитку легкої промисловості цей напрям потребує поглиблення в контексті інтегрованості діяльності компаній. На нашу думку, інтегрованість розвитку підприємства можна розглядати як формування бізнес-моделі раціонального використання ресурсів, імплементацію інтегрованих технологій у процесі формування ланцюжка створення вартості та складної інноваційно-інтелектуальної системи, орієнтованої на формування необхідних умов для узгодження інтересів стейкхолдерів бізнесу.

Метою статті є визначення основних тенденцій розвитку підприємств легкої промисловості України в контексті інтегрованості, оскільки вітчизняним компаніям необхідно використовувати інтегровану бізнес-модель, яка створює нові функціональні можливості, що задовольняють потреби всіх зацікавлених сторін.

Результати дослідження. У 2019 році на території України функціонували 2 518 компаній легкої промисловості, на яких працювало близько 88 тис. співробітників. У текстильному виробництві діяли 510 підприємств (15,9 тис. осіб), у виробництві одягу – 1 669 компаній (49,5 тис. осіб), у виробництві шкіри та взуття – 339 підприємств (22,5 тис. осіб). При цьому легкою промисловістю було реалізовано продукції обсягом 29 655,9 млн. грн. (рис. 1), що становить 1 % від загального обсягу реалізованої промислової продукції.

Виробництво тканин протягом останніх років зазнало значних коливань. У 2015 році відбулося значне збільшення попиту на одяг та вироби з текстилю для армії, поліції, рятувальників та неурядових організацій, що підтримують Донбаський регіон, що привело до збільшення виробництва. Вже у 2016 році обсяг цих замовлень зменшився з прийняттям Угоди про зону вільної торгівлі з ЄС,

запровадженням Росією імпортного мита на різні види одягу. Це підтверджує високу чутливість попиту на українську тканину до змін на цих ринках, що вказує на дуже вузьку ринкову базу та неспроможність швидко переходити на інші ринки.

Обсяг експорту продукції легкої промисловості перевищує імпорт у 2,5 рази (рис. 2).

В Україні залишилась невелика кількість текстильних підприємств. Компанії, які виробляють вовняні та камвольні тканини, працюють не на повну потужність. Значна частина виробництва вовняної продукції використовується не для споживчих товарів, а для військових та інших форм. Вітчизняним комбінатам, що виробляють бавовняні тканини, важко конкурувати з новими туркменськими виробниками текстилю (тканин) через цінові суб-

сидії на сирі бавовну. У результаті вони працюють набагато слабше власної потужності.

Незважаючи на зниження обсягів реалізації продукції у 2019 році, українське виробництво одягу та взуття має потенціал до розширення за умови інтегрованості внутрішнього бізнес-потенціалу. Промисловість має подолати певні бар'єри інтегрування, просуватись на нові ринки та активізувати залучення інвестицій. За результатами досліджень розвитку легкої промисловості України сформовано експрес-варіант SWOT-аналізу задля визначення поточної ситуації (табл. 1).

Задля підвищення рівня пропозиції на ринку необхідно інтегрувати діяльність фабрик для зростання продуктивності та залучення інвестицій, як вітчизняних, так і іноземних, для поглиблення інтегрованості та розши-

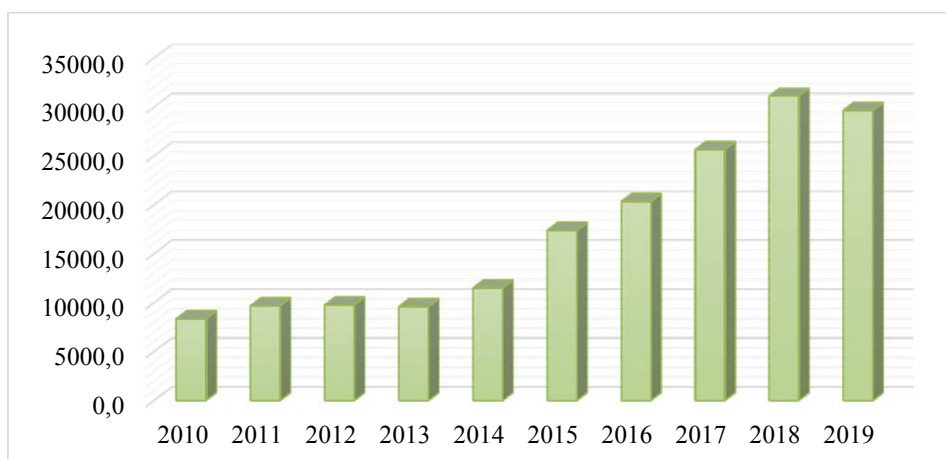

Рис. 1. Обсяг реалізованої продукції виробництва текстилю, одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів (млн. грн.)

Джерело: сформовано автором на основі даних Держкомстату України [14]

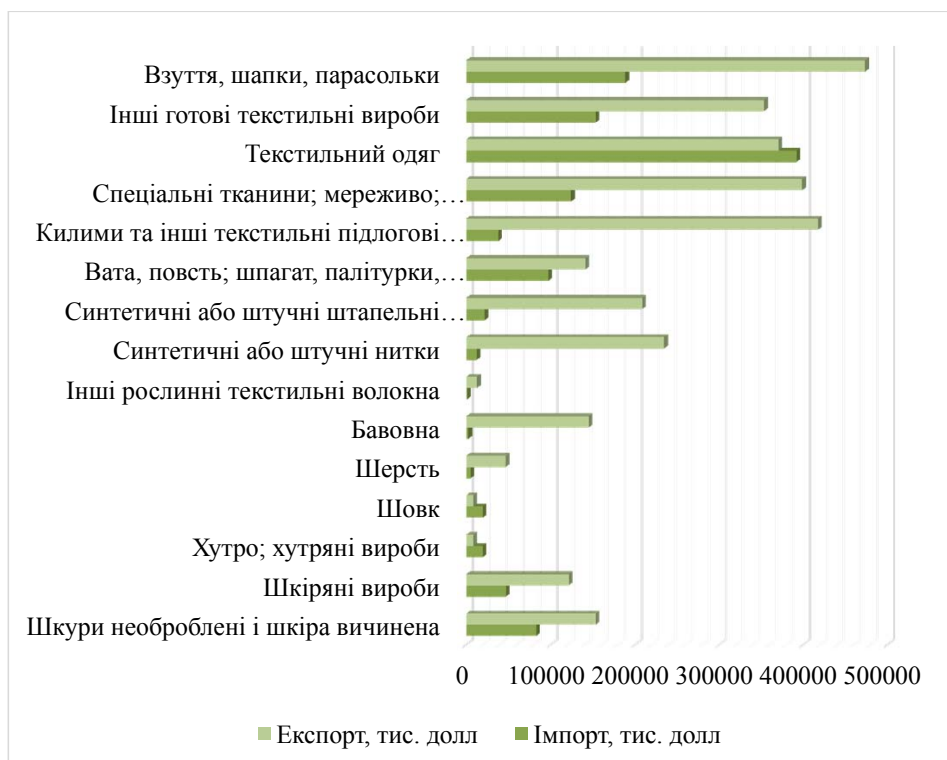

Рис. 2. Обсяги імпорту та експорту продукції легкої промисловості у 2019 році

Джерело: сформовано автором на основі даних Держкомстату України [15]

Узагальнений SWOT-аналіз підприємств легкої промисловості України

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – Угоди про вільну торгівлю з ЄС, Канадою, СНД, Білоруссю, ЄАВТ; – відмінне транспортне сполучення з ЄС; – висока якість виробництва; – якісний дизайн та мода; – оснащення деяких фабрик сучасним обладнанням; – конкурентні витрати на оплату праці. 	<ul style="list-style-type: none"> – Обмежене виробництво вітчизняних тканин, шкіри та фурнітури; – значні обсяги «сірого» імпорту взуття та одягу і, як наслідок, значний рівень тінізації внутрішнього ринку; – імпорт із заниженою вартістю, що становить конкуренцію вітчизняному продукту; – старіння робочої сили, що призводить до труднощів із залученням нових працівників; – нестача керівного персоналу середньої ланки; – відсутність довіри до правової системи; – нестача технічного персоналу; – військові дії на Сході країни; – низька внутрішня купівельна спроможність; – низька продуктивність; – застаріле обладнання; – робота більшості виробництв одягу за давальницькою схемою; – відсутність значного поширення українських брендів.
Можливості	Загрози
<ul style="list-style-type: none"> – Забезпечення швидкої реакції на невеликі замовлення на нішевих ринках, таких як «швидка мода»; – просування українських брендів на експортних ринках; – забезпечення сезонних поповнень; – забезпечення товарами високої моди та товарами класу люкс за конкурентною ціною; – розвиток українських брендів на міжнародному рівні; – підготовка персоналу, освоєння передових навичок і технологій; – реконструкція фабрик задля підвищення продуктивності, зокрема створення модульних виробництв; – залучення цільових інвестицій у виробництво текстилю та аксесуарів/фурнітури; – інвестиції в нові та наявні фабрики; – розвиток експортних ринків спочатку на вітчизняних теренах, а потім їх розширення до ЄС, ЄАВТ, Канади та Близького Сходу. 	<ul style="list-style-type: none"> – Зменшення ЄС розміру мита на торгівлю одягом та взуттям в рамках пільгового режиму GSP, що скорочує переваги ГВЗВТ (Поглибленої та всебічної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС); – складна ситуація в окремих районах Донецької та Луганської областей; – зовнішня міграція робочої сили; – вплив Brexit на рівень торгівлі з Великобританією; – проблеми з отриманням сертифікату Євро-1.

Джерело: сформовано автором

рення наявної потужності. Задля покращення ситуації з попитом слід забезпечити ефективну інтеграцію українських виробників, брендів, творців моди із зарубіжними партнерами, вихід на експортні ринки, зокрема на ЄС, Білорусію, ЄАВТ, Близький Схід та Канаду. При цьому вітчизняним компаніям можна спрямувати інтегрованість у контексті залучення постачальників тканин поза територією України, таких як:

1) Туреччина, яка є найближчим постачальником різноманітних тканин високої якості (деякі турецькі комбінати не передбачають великих мінімальних замовлень, що є зручним для виробників одягу, які хочуть виконувати невеликі замовлення; час реагування та надійність з боку Туреччини також перебувають на високому рівні, що зручно для виробників одягу, які конкурують щодо швидкості та адаптації);

2) Китай, Малайзія, Індонезія та інші країни Далекого Сходу, які є джерелом найрізноманітнішого вибору тканин та, як правило, за нижчими цінами (Тайвань і Корея іноді використовуються як джерело більш спеціалізованих тканин, недоступних в інших місцях);

3) Індія та Пакистан, які є основними постачальниками бавовни та бавовняно-змішаних тканин;

4) Європа, основна частка з Італії та Польщі (матеріали з Італії використовуються для високоякісних продуктів, таких як високотехнологічний спортивний одяг;

це два важливі джерела для виробників, що працюють за давальницькою схемою для європейських споживачів, а також для виробників із виробництвом повного циклу або виробників фірмової продукції, яким необхідні сертифікати Євро-1 для здійснення експорту за конкурентоспроможними цінами).

Інтегрованість із постачальниками тканин є особливо гострою проблемою для виробників одягу. В Україні доступний лише обмежений вибір тканин, іноді якість не відповідає рівню вимог багатьох ринків, зокрема ринку експорту до ЄС. Зростання виробництва тканин для пошиття одягу дасть змогу українським ланцюгам постачання бути більш гнучкими, відповідно, ціна та швидкість реагування будуть конкурентними. Місцеве виробництво тканин є важливим для розвитку експорту одягу до ЄС на правах безмитного ввезення.

Для ефективного інтегрованого розвитку текстильної галузі необхідні чотири важливі ресурси, такі як технічні ноу-хау, значні обсяги енергії (електричної та теплової, отже, необхідний перехід на «зелену» енергію для споживання пари), велика кількість води та очистка промислових стоків, значні обсяги інвестицій.

На нашу думку, впровадження інтегрованості в легкій промисловості України потребує розроблення системи критеріїв, що дають змогу оцінювати ефективність функціонування як окремих учасників, так і всього комплексу загалом.

До основних критеріїв ефективності функціонування інтегрованого промислового комплексу можна віднести:

- збільшення частки наукоємної продукції в обсязі інтегрованого виробництва продукції;
- використання нових технологій у процесі інтегрованого виробництва продукції;
- зростання рівня модернізації виробничого ланцюжка та встановлення відповідності обсягів виробництва на кожному етапі інтегрованого виробництва готової продукції;
- рівень підвищення конкурентоспроможності продукції в результаті інтегрованості бізнесу;
- обсяг залучених інвестицій у текстильну, швейну та логістичну сфери діяльності;
- ефективність використання основних фондів;
- обсяг державної підтримки щодо інноваційної діяльності учасників інтегрованого комплексу;
- зростання доходів працівників інтегрованого комплексу.

Аналіз діяльності інтегрованого розвитку підприємств на підставі цих критеріїв дасть змогу створити об'єктивну діагностику ефективності процесів інтегрованості. Також пропонуємо критерії, що дають змогу провести ідентифікацію форм прояву чи трансформацію інтеграційних перетворень. Отже, ними є рівень узгодження економічних інтересів зацікавлених сторін, трансформація влас-

ності, рівень реалізації економічних інтересів, концентрації капіталу у формі злиття та поглинання, організації нових інтегрованих виробничих ланцюгів.

Висновки. Розвиток підприємств легкої промисловості України в контексті інтегрованості передбачає спрямованість за трьома рівнями. По-перше, внутрішнє інтегрування компаній з орієнтацією на власні бізнес-процеси, в які імплементуються елементи інтегрування з партнерами, постачальниками, освітніми закладами та споживачами. По-друге, формування інтегрованого комплексу на державному рівні, який дасть змогу вітчизняним компаніям сформувати передумови для виходу на міжнародні ринки. По-третє, інтегрування з іноземними бізнес-партнерами задля розширення ринків збуту та закріплення конкурентних позицій. Інтегрованість розвитку передбачає збільшення частки готової продукції об'єктами виробництва та мінімізацію собівартості готової продукції. Ефективне впровадження інтегрованого розвитку має бути орієнтоване на підвищення ресурсозбереження підприємств. При цьому інтегрування ресурсів, бізнес-процесів та інноваційної співпраці компаній легкої промисловості сприятиме формуванню нових ключових компетентностей та конкурентних переваг, розвитку всіх учасників цього процесу та підвищенню результативності їх діяльності загалом.

Список використаних джерел:

1. de Oliveira Neto G. C., Correia J. M. F., Silva P. C., de Oliveira Sanches A. G., Lucato W. C. Cleaner Production in the textile industry and its relationship to sustainable development goals. *Journal of cleaner production*. 2019. Vol. 228. P. 1514–1525.
2. Dixit P., Lal R. C. Inclusive Growth and Social Responsibility-A Critical Analysis of Indian Textile Industry. *MERC Global's International Journal of Management*. 2019. Vol. 7. № 2. P. 202–210.
3. Балусєва О., Лісютін А. Завдання державного регулювання розвитком легкої промисловості України. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2018. Т. 29 (68). № 4. С. 315.
4. Олійник Н., Макаренко С., Нічипорук А. Аналітичне оцінювання ефективності діяльності підприємств легкої промисловості України. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2018. № 2. С. 76–81.
5. Madrahimova G. G Analysis of the Role and Current State of the Textile Industry in the Economy of Uzbekistan. *Archive of scientific research*. 2020. № 16. P. 2034–2042.
6. Desore A., Narula S.A. An overview on corporate response towards sustainability issues in textile industry. *Environment, development and sustainability*. 2018. Vol. 20. № 4. P. 1439–1459.
7. Sakamoto M., Ahmed T., Begum S., Huq H. Water pollution and the textile industry in Bangladesh: Flawed corporate practices or restrictive opportunities? *Sustainability*. 2019. Vol. 11 (7). P. 1951.
8. Vayas-Ortega G., Larzabal-Fernandez A., Rivera M. G., Perez A., Gonzalez A. Characterization of Corporate Social Responsibility in the Textile Industry of Jeans: Pelileo-Ecuador. *Advanced Science Letters*. 2018. Vol. 24 (12). P. 9291–9295.
9. Yaghin R.G. Enhancing supply chain production-marketing planning with geometric multivariate demand function (a case study of textile industry). *Computers & Industrial Engineering*. 2020. Vol. 140. P. 106220.
10. Shujaat M., Naghavi N., Mubarak F. Impact of supplier relational capital on supply chain performance in Pakistani textile industry. *Asian Econ. Financ. Rev.* 2019. Vol. 9. № 3. P. 318–328.
11. Берестецька О. Аналіз дорожньої карти розвитку текстильної промисловості регіону як інструменту конкурентного позиціонування в глобальній економіці. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2018. № 3–4. С. 77–85.
12. Xu J., Wang B. Intellectual capital performance of the textile industry in emerging markets: A comparison with China and South Korea. *Sustainability*. 2019. Vol. 11. № 8. P. 2354.
13. Федорак В. Сучасні тенденції інноваційного розвитку підприємств легкої промисловості в умовах глобалізації. *Вчені записки університету КРОК*. 2019. № 2. С. 231.
14. Обсяг реалізованої промислової продукції за видами економічної діяльності // Офіційний веб-портал Держкомстату України. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/org_rik/org_rik_u.htm (дата звернення: 02.07.2020).
15. Товарна структура зовнішньої торгівлі у 2019 році // Офіційний веб-портал Держкомстату України. 2020. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm (дата звернення: 02.07.2020)

References:

1. de Oliveira Neto G. C., Correia J. M. F., Silva P. C., de Oliveira Sanches A. G., Lucato W.C. (2019). Cleaner Production in the textile industry and its relationship to sustainable development goals. *Journal of cleaner production*, vol. 228, pp. 1514–1525.
2. Dixit P., Lal R.C. (2019). Inclusive Growth and Social Responsibility-A Critical Analysis of Indian Textile Industry. *MERC Global's International Journal of Management*, vol. 7, no. 2, pp. 202–210.
3. Baluieva O., Lisiutin A. (2018). Zavadannia derzhavnoho rehulivannia rozvytkom lehkoj promyslovosti Ukrainy [Tasks of state regulation of the development of light industry in Ukraine]. *Scientific notes of Tavriya National University named after V. I. Vernadsky*, 2018. Vol. 29 (68), № 4, p. 315.

4. Oliinyk N., Makarenko S., Nichyporuk A. (2018). Analytychne otsiniuvannia efektyvnosti diialnosti pidpriemstv lehkoi promyslovosti Ukrainy [Analytical evaluation of the efficiency of light industry enterprises of Ukraine]. *Problems of system approach in economy*, № 2, pp. 76–81.
5. Madrahimova G. (2020). G Analysis of the Role and Current State of the Textile Industry in the Economy of Uzbekistan. *Archive of scientific research*, № 16, pp. 2034–2042.
6. Desore A., Narula S.A. (2018). An overview on corporate response towards sustainability issues in textile industry. *Environment, development and sustainability*, vol. 20 (4), pp. 1439–1459.
7. Sakamoto M., Ahmed T., Begum S., Huq H. (2019). Water pollution and the textile industry in bangladesh: Flawed corporate practices or restrictive opportunities? *Sustainability*, vol. 11 (7), pp. 1951.
8. Vayas-Ortega G., Larzabal-Fernandez A., Rivera M.G., Perez A., Gonzalez A. (2018). Characterization of Corporate Social Responsibility in the Textile Industry of Jeans: Pelileo-Ecuador. *Advanced Science Letters*, vol. 24 (12), pp. 9291–9295.
9. Yaghin R.G. (2020). Enhancing supply chain production-marketing planning with geometric multivariate demand function (a case study of textile industry). *Computers & Industrial Engineering*, vol. 140, p. 106220.
10. Shujaat M., Naghavi N., Mubarak F. (2019). Impact of supplier relational capital on supply chain performance in Pakistani textile industry. *Asian Econ. Financ. Rev.*, vol. 9 (3), pp. 318–328.
11. Berestetska O. (2018). Analiz dorozhnoi karty rozvytku tekstylnoi promyslovosti rehionu yak instrumentu konkurentnoho pozytsionuvannia v hlobalnii ekonomitsi [Analysis of the roadmap for the development of the textile industry in the region as a tool for competitive positioning in the global economy]. *Institute of Accounting, Control and Analysis in the Context of Globalization*, vol. 3–4, pp. 77–85.
12. Xu J., Wang B. (2019). Intellectual capital performance of the textile industry in emerging markets: A comparison with China and South Korea. *Sustainability*, vol. 11 (8), 2354.
13. Fedorak V. Suchasni tendentsii innovatsiinoho rozvytku pidpriemstv lehkoi promyslovosti v umovakh hlobalizatsii [Modern trends in innovative development of light industry in the context of globalization]. *Scientific notes of KROK University*, no. 2, p. 231.
14. State Statistics Service of Ukraine (2020). Obsiah realizovanoi promyslovoi produktsii za vydamy ekonomichnoi diialnosti [Volume of industrial production by economic activity]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2013/pr/orp_rik/orp_rik_u.htm (accessed 02 July 2020).
15. State Statistics Service of Ukraine (2020). T–ovarna struktura zovnishnoi torhivli u 2019 rotsi [Commodity structure of foreign trade in 2019]. Retrieved from: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2019/zd/tsztt/tsztt_u/tsztt1219_u.htm (accessed 02 July 2020).

РАЗВИТИЕ ПРЕДПРИЯТИЙ ЛЕГКОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИНТЕГРИРОВАННОСТИ

Аннотация. Целью статьи является определение основных тенденций развития предприятий легкой промышленности Украины в контексте интегрированности. Установлено, что в Украине осталось небольшое количество текстильных компаний. Производство тканей в последние годы претерпело значительных колебаний. При этом украинское производство одежды и обуви имеет потенциал к расширению при условии интегрированности внутреннего бизнес-потенциала. Сформирован экспресс-вариант SWOT-анализа развития легкой промышленности Украины. Выделены ориентиры интегрированности предприятий в контексте привлечения поставщиков тканей вне территории Украины для отечественных компаний. Предложены критерии эффективности функционирования интегрированного промышленного комплекса легкой промышленности. Определены три уровня интегрированности развития предприятий.

Ключевые слова: интегрированное развитие, легкая промышленность, производство, критерии эффективности, поставки, экспорт, импорт.

DEVELOPMENT OF LIGHT INDUSTRY ENTERPRISES THROUGH THE PRISM OF INTEGRATION

Summary. Modern conditions of economic development put tasks for light industry enterprises to implement an integrated business model, which creates new functional capabilities that meet the needs of all stakeholders. Therefore the purpose of the article is definition of the basic tendencies of Ukrainian light industry enterprises development in a context of the integration.

In Ukraine there is a small quantity of the textile enterprises. The companies which produce woolen and worsted fabrics work at full capacity. The considerable part of woolen production is used not for consumer goods, but for military and other forms. The production of woolen fabrics has undergone significant fluctuations in recent years. Despite the decline in sales volumes in 2019, Ukrainian clothes and footwear production has potential for expansion, provided that the domestic business potential is integrated.

The express version of SWOT-analysis of Ukrainian light industry development was formed in order to determine the current situation, threats and opportunities for domestic companies. The benchmarks for the integration of enterprises in the context of attracting suppliers of fabrics outside the territory of Ukraine were identified. The criteria of efficiency of functioning of the integrated industrial complex of light industry were offered. Three levels of integrated development of enterprises were defined: internal integration of own business processes, formation of integrated complex at the state level and with foreign business partners in order to expand sales markets and strengthen competitive positions. The integrated development provides for an increase in the share of finished products by production facilities and minimization of its cost. Efficient implementation of integrated development is expected to be focused on increasing resource efficiency at enterprises. It was established that the integration of resources, business processes and innovative cooperation of light industry companies would contribute to the formation of new key competencies and competitive advantages, the development of all participants in this process and increase the efficiency of their activities.

Key words: integrated development, light industry, production, efficiency criteria, supply, export, import.